

Ејуп Мушовић

О ЕТИКЕЦИЈИ И ЛАСКАВОСТИ У ТУРСКОЈ АДМИНИСТРАЦИЈИ ХВИИ ВЕКА

Етикетије у османско-турској администрацији, са одређеним специфичностима које чине разлику у односу на друге народе и државе, носи обележје времена и политичког система заснованог на деспотизму средњоисточних народа. Сва та ласкавост и етикетирање, врло изражени у скоро сваком званичном државном документу, без обзира на његову садржину, долазе као резултат утицаја источних народа, особито Персијанаца и Арапа. То је, у то такође, нема сумње, Турцима донео са собом ислам, оног момента када се као верско учење наметнуо Турцима, исто онако као што је наметнуо Турцима своје (арапско) писмо, многе обичаје и културу у најширем смислу те речи.

Предмет наше пажње је етикетирање у документима новопазарског сицила (судски протокол) из 1766, 67, 68. године. Тај сицил, пронађен пре неколико година, писан је османско-турским језиком и арапским писмом—писмом које је било у званичној турској администрацији све до 1922. године. Сицил је превео мр Ахмед Аличић из Сарајева, а његов оригинал и преводи чувају се у Завичајном музеју у Новом Пазару.

Целокупни материјали, сва документа у сицилу (то износи стотинак куцаних страница у преводу), вишестрано су интересантни јер дају слику једног времена које је остало иза нас за два столећа и коју деценију више. Највећи број докумената односи се на прикупљање пореза, који су били бројни и разноврсни; на угушивање побуна и немира, на положај православне цркве, на баштињење покретне и непокретне имовине.

Но, нашу пажњу овог пута, привлачи етикација у тим документима и ласкавост којима се уступао значајан простор у сваком документу, особито у уводном делу. Гледано са наших ововременских позиција то етикети-

раће је интересантно јер је ласкаво, без обзира на садржај документа и без разлике коме је документ адресован: султану (цару), везирима (министрима), валијама (гувернерима области), мутесарифима (обласним начелницима), ајанима (првацима градова), диздарима (заповедницима тврђава), кадијама (судијама), ђехајама (помоћници министара), алајбеговима (заповедницима спахија), наибима (намесницима нахија), хатибима (проповедницима), свештенству.

ПОВЕЋА
ОКТОБРА

Етикетирањем и ласкавошћу велича се разум, срећа, обдареност, онога коме је документ намењен. Срећом се сматрају не само личности него и година када је упућен документ — година у којој треба реализовати садржај документа, напр. када треба покупити порез или угушити буну. Чак и документ који је регистрован у сицилу обасут је ласкавошћу: овај величанствени документ; овај срећни документ и слично. Интересантно је и то што се знало тачно етикетирање онога коме је документ намењен, односно њихово професионално опредељење у државном животу. Ако су документа намењена политичарима нпр. од султана, преко везира до ајана, онда се они ословљавају као славни »бог име овековечио славу« или као срећни »Срећа им трајна била«, или већ постојећа моћ да им се увећа »Моћ им се увећала«. Ако су у питању кадије који суде народу, а за то треба да су добри познаваоци закона и да су учени људи онда им се понајвише ласка епитетима: »Знање му се увећало« или »Мудрост му била трајна«. Ако се пак документ упућује диздарима — чуварима градских тврђава, онда су епитети усклађени према њиховом занимању и обавези према држави, па се најчешће каже: »Опрезност им се повећала«. Често је заједнички епитет за све, без обзира на професионално опредељење адресанта; »Славни мећу себи равним«.

Колико се год има утисак да је то етикетирање шаблонско, исто толико се примећује да у тим документима има много оригиналног, нешаблонског.

При навођењу најкарактеристичнијих докумената из наведеног сицила, односно делова из докумената, почнемо са оним најласкавијим. То је документ — царско обавештење из 1767. године (документ сицила бр. 52) о рођењу царског сина Мехмеда:

— Босанском валији — везиру Буприлићу, бог му овековечио славу, најбољем кадији муслимана? првом мећу мулама (учењацима) једноверних, извору знања и чврсте вере, носиоцу заставе шеријата и вере, наследнику знања божјих посланика, обдареног великом добротом од стране господара, помагачу мевлана (филозофа), кадији Сарајева бог му повећао знање, када дође узвишени царски документ нека се зна... да се родно султану сици Мехмед.

Наређује се да се то огласи топовима и пушчаним салвама као радост.

Дакле, све ово етикетање, којим се босански везир, прималац царског писма, уздиже у небеса, као човек који је побро сва овоземаљска знања и умећа, обдареност и достојанство, славу и срећу, углавном је садржај писма, а основни циљ документа, формално гледано, је саопштење о рођењу принца Мехмеда. Тај основни циљ — обавештење о рођењу, исказан је практично само једном реченицом, па се има утисак да је то била згодна прилика да султан искаже своје поверење, овако како га је крајњом ласкавошћу изрекао, једном тако високом државнику — босанском везиру Ахмед паши Нуприлићу.

Други документ карактеристичан по етикетању и ласкавости (док. 8/II) од 23. фебруара 1768. године, односи се на постављење Мехмед паше за босанског везира:

— Мутесарифу Босне којој је прикључена и Херцеговина, моме везиру Мехмед паши кад стигне мој царски знак нека се зна: **Ти си мој познати везир, мој славни заступник, онај који је способан да води постове и који си храбар.** Због тога што си у сваком погледу заслужан и достојан добротерије је теби дата као доброта ејалет Босна и Херцеговина. Бивши у њима **заслужио си моје царско добротинство и доброту.** . . . Следи наредба о постављењу и даље:

Наређујем да на основу мог царског пописа, са ферманом о томе да ти је поново остављено и одређено да оправљаш ејалетом Босне и санџаком Херцеговина, да штитиш робове и рају, да спречаваш преступе и насиља и да извршаваш и водиш и остале дужности које су ферманом наређене и да у потпуном обављању тих послова улажеш сав труд и напор. Чувај се да ни од сада ни на који начин не чиниш насиља сиротињи и раји, становницима вилајета и пролазницима земље . . .

Сличне је природе и документ 7/II чији део гласи:

— Мутесарифу Јањине Мехмед Пашић Алији. . . **Ти си мој знаменити паша.** Због своје заслуге у сваком погледу поново си обдарен мојом великом царском добротом и милости и на основу мога царског фермана који је издата као **добротинство и доброта** 23. фебруара 1768. године, даје ти се као доброта санџак Призрен.

Даље следе:

— Везирима средњег Балкана **бог им славу учинио трајном** . . . .

— Намеснику Румелије Али паши, који има аристократовску мудрост, **уточишту сиротиње.** . . .

— Намеснику Румелије Мехмед паши **бог му овековеславу,** када стигне моја **узвињена царска наредба.** . . .

Задужује се **племенити заповедник, достојни и знаменити Кахриман паша.** . . .

— Сејид Хасан аги, **поносу међу себи равним.** . .

ПОВЕЉА
ОК ТОВА

— Мутесарифу санџака Призрен Исмаил паши, поносу међу заповедницима. . . .

— Уваженом и цењеном Исмаил паши, садашњем мутесарифу Новог Пазара, поносу међу једнаким ајанима, знање му се увећало. . . .

— Мехмед паши, трајна му срећа била. . . .

— Славним међу себи равнима беговима и беговима, моћ им се увећала. . . .

— Племенитом паши — мутесалиму Новог Пазара, првом међу одличним. . . .

— Мутесарифу Исмаил паши, срећа му трајала. . . .

ПОБЕДА
ОКТОБРА

— Славом Али бегу. Ти достојан, способан и искрен заслужио си место међу првацима. . . .

И кадијама — судијама, за које рекосмо да су морали бити учени људи, јер само такви могли су покривати та тако важна звања, када су упућивана царска писма, била су ласкава, али је та ласкавост усмерена према њиховом занимању. Тако је 13. јуна 1768. године упућено царско писмо: Познаваоцима шеријата (исламски пропис) на путу од Травника до Једрена, знање им се увећало, поносу међу себи сличним и себи равним мутеселимима заступник паше), војводама, месним хџајама (заступник везира), сердарима, јаничарима, ајанима и другим забитима, моћ им се увећала, наређује се следеће. . . .

— Ученим и благодарним кадијама Рогатице, Вишеграда, Старог Влаха, Пријепоља, Чајнича и Новог Пазара, те уваженим агама и забитима (официрима) наведених каза, након поздрава моје пријатељско саопштење. . . да се прикупи порез који треба упутити благовременом и добродивном нашем господину (султану) на основу узвишеног фермана (царска заповест), по устаљеном обичају за срећну годину. . . . Средства треба да стигну у благајну његове доброте.

— Ученим кадијама Призрена, Трговишта (Рожаја) и Бихора с Комараном, бог им увећао врлине.

— Славном међу кадијама, извору знања и говорништва, кадији Новог Пазара. . . знање му се увећало. . .

Заповеднику (диздару) тврђаве Нови Пазар, повећала му се опрезност. . . .

Интересантна је жалба роба — рајетина Јована, упућена султану која почиње овако: — Срећном, милостивом моме господару — његовој екселенцији, дабогда здрав био. . . .

Реченице којима се завршавају документа у сизиљу који је предмет наше пажње, такође су интересантне:

Документ који је од султана упућен извесном Али бегу, завршава се реченицом:

— Добро пози да од сада не чиниш насиље раји ни становницима вилајета.

— Документ којим се тражи прикупљање пореза, завршава се реченицом:

— Чувајте се супротног поступања.

Царско наређење о истрази неких убица из Рожаја, године 1766. завршава се реченицом:

— Чувајте се да их не штитите.

— Чувајте се да не уништавате и не задржавате државна средства, реченица је којом се завршава документ којим се тражи од власти Рожаја да прикупе и пошаљу порез за 1766. годину.

Још један пример. Реченица којом се завршава документ, којим турске власти потврђује постављање за попа извесног Јерасима 1766. године, завршава се:

— Крај му се завршио добрим.

У целини сва документа која чине новопазарски сцил из 1766, 67. и 68. године, формулисана су тако, не шалонски или ређе шаблонски, да имају увод, разраду и закључак. У уводу се на најласкавији начин говори о личности којој је документ намењен, или о личности од које документ долази. Све су то хвалоспеви окићени исто-чњачким чаролијама, уздицањем личности изнад људског и положаја кога заузимају те личности у турској хијерархији и администрацији.

Други део документа је у суштини најбитнији. То је његов садржај, циљ који се жели постићи. Тај део је јасно и недвосмислено формулисан и он обавезује на извршење зацртаних задатака: прикупљање пореза, начин и место отпремања прикупљених средстава, угушивање побуна и начин обрачуна са побуњеницима, постављање одређених личности на неке значајне војне и цивилне положаје, попис јемаца и слично.

Трећи део документа упозорава на последице уколико се не изврше постављени задаци. Уствари то су на дипломатски начин исказане претње, јасно и кратко формулисане, и све оно што се може очекивати ако се постављени задаци не изврше.